

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
Kolegium Analiz Ekonomicznych

**Ewolucja funkcjonowania Unii Gospodarczej i Walutowej
w świetle teorii optymalnych obszarów walutowych
oraz skutki jej dekompozycji.
Autoreferat.**

Agnieszka Szczypińska

Rozprawa doktorska napisana
pod kierunkiem
dr. hab. Małgorzaty Knauff, prof. SGH
Katedra Ekonomii Ilościowej
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

Warszawa, 31.01.2020

1. Przedmiot, cel i zakres pracy

Przedmiotem rozprawy doktorskiej jest ewolucja funkcjonowania Unii Gospodarczej i Walutowej (UGiW)¹ oraz jej wpływ na państwa członkowskie i stabilność wspólnoty. Aby przedstawić dotychczasowe konsekwencje przynależności do Unii Gospodarczej i Walutowej oraz potencjalne skutki jej dekompozycji dokonano analizy wielu aspektów jej funkcjonowania. W niniejszej pracy w pierwszej kolejności zweryfikowano podane hipotezy, oparte na teorii optymalnych obszarów walutowych, dotyczące szybszego tempa procesu konwergencji po przyjęciu wspólnej waluty. Dalej, przeanalizowano okres kryzysu finansowo-gospodarczego z punktu widzenia krajów o zróżnicowanym poziomie konwergencji zarówno nominalnej, jak i realnej. Doświadczenia m.in. Grecji wskazują, że niedopasowanie podobieństwa struktur gospodarek czy cykli koniunkturalnych nasila skutki kryzysu w warunkach wspólnie prowadzonej polityki monetarnej. Wreszcie przedstawiono model pozwalający na zbadanie potencjalnych konsekwencji opuszczenia Unii Europejskiej przez wybrane państwo członkowskie z dwóch perspektyw. Po pierwsze, przeanalizowano wymianę handlową wg dwóch alternatywnych scenariuszy, tj. z perspektywy kraju należącego do strefy euro oraz kraju posługującego się własną walutą. Po drugie, zaprezentowano wnioski dla procesu decyzyjnego wywodzące się z nowego rozkładu siły głosów w Radzie Unii Europejskiej (Radzie).

Celem niniejszej pracy badawczej jest ocena funkcjonowania unii gospodarczej i walutowej w kontekście konwergencji nominalnej i realnej oraz skutków jej dekompozycji na przykładzie Unii Europejskiej. Główny cel pracy został osiągnięty poprzez realizację następujących celów szczegółowych:

1. *Ocena konwergencji nominalnej i realnej w Unii Europejskiej.*
2. *Ustalenie skutków wystąpienia kraju (należącego do strefy euro oraz będącego poza strefą euro) z Unii Europejskiej na podstawie modelu oligopolu.*
3. *Ocena wpływu wystąpienia kraju z Unii Europejskiej na rozkład siły głosów w Radzie Unii Europejskiej.*

---

¹ Unia Gospodarcza i Walutowa składa się z państw strefy euro (EA) oraz z państw z derogacją (SE, PL, HU, CZ, RO, BU, HR). Wielka Brytania i Dania wynegocjowały tzw. *opt-out*, na mocy którego nie są one zobowiązane do przyjęcia euro. Dania należy natomiast do ERM II. Dla uproszczenia, używamy skrótów UE i EA odpowiednio dla wszystkich krajów UE oraz wyłącznie członków strefy euro.

Dokładna analiza funkcjonowania Unii Europejskiej, a w szczególności strefy euro, jest kluczowa z punktu widzenia rozwoju gospodarczego państw członkowskich. Przynależność do obszaru wspólnej waluty, poza wieloma korzyściami, łączy się także z występowaniem pewnych zagrożeń, zwłaszcza w kontekście braku niezależnej polityki monetarnej. Nieodpowiedni poziom konwergencji realnej, rozumiany m.in. jako synchronizacja cykli koniunkturalnych, w sytuacji wystąpienia szoków asymetrycznych może zwiększyć poziom niedostosowania wspólnie prowadzonej polityki monetarnej dla wybranych gospodarek. Dlatego tak ważna jest weryfikacja, czy w państwach strefy euro doszło do poprawy stopnia konwergencji po przyjęciu euro. Diagnoza ta odgrywa także kluczową rolę w procesie przygotowań państw z derogacją do przyjęcia wspólnej waluty. Wskazuje ona bowiem na obszary wymagające przeprowadzenia niezbędnych reform strukturalnych przed wstąpieniem do strefy euro, aby zmaksymalizować korzyści i zminimalizować koszty z przyjęcia wspólnej waluty. Ponadto, analiza skutków potencjalnej dekompozycji Unii Europejskiej jest niezbędna w celu ograniczania zakresu ich dotkliwości.

2. Przegląd literatury oraz identyfikacja luki badawczej

Unia Europejska powstała 1 listopada 1993 r. na mocy traktatu z Maastricht podpisanego 7 lutego 1992 r. Stanowiła zwieńczenie wieloletniego procesu integracji politycznej, gospodarczej i społecznej w Europie zapoczątkowanej w 1952 r. w ramach Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali. Wprowadzenie wspólnej waluty, stanowiące ostatni etap integracji, stanowiło szansę na zwiększenie konwergencji wewnątrz Unii Europejskiej oraz potencjału gospodarczego całej wspólnoty.

Teoria optymalnych obszarów walutowych (Mundell, 1961) zakłada, że uczestnictwo w unii walutowej wiąże się z większymi korzyściami w przypadku otwartych gospodarek, pomiędzy którymi dochodzi do intensywnej wymiany handlowej (McKinnon, 1963), a ich cykle koniunkturalne są zsynchronizowane oraz struktura produkcji, popytu i eksportu podobna (Kenen, 1969). Wszystkie te aspekty powinny bowiem zmniejszać ryzyko występowania szoków asymetrycznych oraz zwiększać korzyści z eliminacji kosztów transakcyjnych oraz ryzyka kursowego.

Tradycyjne podejście do optymalnych obszarów walutowych było jednak krytykowane przez wielu ekonomistów. Krugman twierdził, że wzrost intensywności wymiany handlowej między krajami prowadzi do specjalizacji gospodarek w gałęziach

przemysłu (Krugman, 1991), w których kraje te uzyskują przewagę komparatywną (**hipoteza specjalizacji**). W sytuacji wystąpienia szoku asymetrycznego w danej gałęzi przemysłu, jego skutki będą bardziej odczuwalne dla gospodarki. Cykle koniunkturalne krajów w unii walutowej stawałyby się zatem asynchroniczne.

W odpowiedzi na poglądy Krugmana, Frankel i Rose (Frankel i Rose, 1996; Frankel i Rose, 1997; Frankel i Rose, 2000) sformułowali, w oparciu o badanie empiryczne (panel 20 krajów uprzemysłowionych, obserwacje z 30 lat), hipotezę wskazującą, że wzrost intensywności wymiany handlowej między krajami prowadzi do synchronizacji cykli koniunkturalnych - **hipoteza endogeniczności**. Doprowadziło to do wniosku, że kryteria optymalnych obszarów walutowych są endogeniczne, a kraje ich niespełniające przed przyjęciem euro, mogą doświadczyć przyspieszenia konwergencji realnej po wstąpieniu do unii walutowej.

Hipoteza endogeniczności optymalnych obszarów walutowych odegrała znaczącą rolę w tworzeniu Unii Gospodarczej i Walutowej w Europie. Wzmocniła ona polityczną argumentację na rzecz rozpoczęcia kolejnego etapu integracji w Unii Europejskiej oraz mogła wpłynąć na proces decyzyjny dotyczący wstąpienia krajów Południa do strefy euro w związku z zakładanym szybszym tempem konwergencji tych gospodarek po przyjęciu wspólnej waluty. Doświadczenia z pierwszej dekady funkcjonowania strefy euro nie pozwalają jednak na jednoznaczne potwierdzenie hipotezy endogeniczności optymalnych obszarów walutowych. Pod znakiem zapytania pozostaje także uznanie strefy euro za optymalny obszar walutowy. Zarówno analiza konwergencji nominalnej (rozumianej jako wypełnianie kryteriów z Maastricht²), jak i realnej (synchronizacja cykli koniunkturalnych, podobieństwo struktury gospodarek oraz zbieżność poziomu PKB *per capita*) nie dostarczają wyczerpujących wniosków potwierdzających hipotezę endogeniczności. W przypadku hipotetycznej weryfikacji, większość państw członkowskich strefy euro nie spełniałaby kryteriów z Maastricht po przyjęciu euro. Co więcej, kraje te nie odnotowały wyższego stopnia konwergencji realnej.

Zgodnie z **hipotezą konwergencji** (Gerschenkron, 1962), obserwowana jest tendencja do wyrównywania się poziomu rozwoju gospodarczego i standardu życia pomiędzy krajami. Kraje mniej rozwinięte osiągają wyższą stopę zwrotu, co umożliwia im zmniejszanie dystansu do krajów wysoko rozwiniętych – efekt doganiania (Czarny, 2000). Różnice w strukturze gospodarek między krajami rozwiniętymi a rozwijającymi się są w pełni naturalne

---

² Kryteria konwergencji nominalnej z Maastricht: kryterium stabilności cen, kryterium stabilności długoterminowych stóp procentowych, kryterium długotrwałej stabilności finansowych publicznych oraz kryterium stabilności kursu walutowego.

i niekoniecznie prowadzą do negatywnych konsekwencji. Gospodarki doganiające charakteryzują się wyższym udziałem rolnictwa i przemysłu oraz niższym udziałem usług w PKB w porównaniu do krajów rozwiniętych. Te dwie grupy krajów różnią się także strukturą konsumpcji prywatnej – struktura konsumpcji prywatnej krajów doganiających jest zdominowana przez wydatki na dobra podrzędne. Struktura inwestycji także nie jest zbliżona – w krajach rozwijających się obserwuje się niższy udział inwestycji w nieruchomości przy jednoczesnym wysokim udziale inwestycji w infrastrukturę, co przekłada się na wyższy poziom konkurencyjności tych gospodarek w przyszłości (Ministerstwo Finansów, 2016). Niższy poziom rozwoju gospodarczego krajów rozwijających się wpływa na występowanie różnic pomiędzy nimi a krajami rozwiniętymi, ale w długim okresie powinno dojść do zwiększenia się poziomu konwergencji realnej pomiędzy tymi dwiema grupami krajów.

Poziom konwergencji wewnątrz strefy euro odgrywa ważną rolę w ograniczaniu występowania nierównowag makroekonomicznych (Szczypińska, 2015). Aby zmniejszanie tego ryzyka oraz poprawa funkcjonowania mechanizmów absorbujących skutki szoków asymetrycznych były możliwe, konieczne jest rozwijanie alternatywnych mechanizmów dostosowawczych, np. utrzymywanie wysokiego poziomu konkurencyjności, zwłaszcza w zakresie odpowiednio funkcjonującego rynku pracy i rynku produktów oraz poprawnie prowadzonej polityki fiskalnej i makroostrożnościowej.

Przyjęcie wspólnej waluty było postrzegane jako szansa na silniejszą integrację w ramach UE oraz większą konwergencję w zakresie struktur gospodarek oraz synchronizacji cykli koniunkturalnych. Trwała konwergencja nominalna i realna jest kluczowa z punktu widzenia integracji walutowej, zwłaszcza z perspektywy efektywności polityki pieniężnej dla wszystkich krajów strefy euro. Ze względu na usztywnienie nominalnego kursu walutowego względem wspólnej waluty i rezygnację z autonomicznej polityki pieniężnej, dostosowania do szoków asymetrycznych zachodzą w sektorze realnym, jeśli alternatywne mechanizmy dostosowawcze okazują się niewystarczająco skuteczne. Kryzys jeszcze bardziej unaoczniał kluczową rolę wysokiego poziomu konwergencji realnej wewnątrz strefy euro w procesie integracji walutowej. Doświadczenia z czasu kryzysu jednoznacznie wskazują, że nawet wysoki stopień podobieństwa struktury PKB czy synchronizacji cykli koniunkturalnych nie gwarantują odpowiedniego funkcjonowania we wspólnym obszarze walutowym. Zróznicowana kondycja fiskalno-makroekonomiczna państw członkowskich generuje silne perturbacje, które przy niedostatecznej efektywności alternatywnych mechanizmów dostosowawczych, dodatkowo mogą nasilać skutki recesji.

Kryzys finansowy unaoczniał także niekompletność Unii Gospodarczej i Walutowej w zakresie instytucjonalnym (Juncker, Tusk, Dijsselbloem, Draghi i Schulz, 2015), co mogło wzmocnić jego negatywne skutki w wybranych państwach członkowskich. Wspólne mechanizmy antykryzysowe czy nadzór sektora bankowego stanowiły brakujące elementy w architekturze instytucjonalnej UGiW. W rezultacie doszło do dezintegracji rynków finansowych oraz wyższego poziomu postrzeganego ryzyka w państwach członkowskich UE (Draghi, 2018). Reformy instytucjonalne strefy euro mają na celu reintegrację sektora bankowego pod wspólnym nadzorem oraz wprowadzenie współdzielenia ryzyka zarówno na rynkach finansowych jak i poprzez mechanizmy makrostabilizujące. Cele te mają być osiągnięte dzięki trwającym pracom nad unią bankową i unią rynków kapitałowych oraz reformom instytucjonalnym w zakresie polityki fiskalnej.

Próby wprowadzenia dodatkowych mechanizmów obowiązujących w Unii Europejskiej mających na celu zapobieganie bądź lepsze przygotowanie na skutki potencjalnych kryzysów w przyszłości spotkały się z niejednoznacznym przyjęciem ze strony państw członkowskich. Wskazuje się, że łączne przestrzeganie procedur obowiązujących w UE, np. procedury zaburzenia równowagi makroekonomicznej (MIP) i procedury nadmiernego deficytu (EDP) może znacznie ograniczać skuteczność polityki makroekonomicznej, zwłaszcza w reakcji na szoki w gospodarce (Torój, 2017). Dlatego proces reformy instytucjonalnej w Unii Europejskiej jest długotrwały i generuje wiele napięć mogących doprowadzić nawet do mniej lub bardziej kontrolowanej dekompozycji w zakresie liczby jej członków.

Dotychczas dwukrotnie doszło do sytuacji, w której prawdopodobieństwo opuszczenia Unii Europejskiej przez jedno z państw członkowskich było wysokie. Pierwsza z nich wystąpiła w konsekwencji kryzysu zadłużeniowego, kiedy na skutek nadmiernego zadłużenia brano pod uwagę opuszczenie strefy euro, a co za tym idzie Unii Europejskiej, przez Grecję, tzw. Grexit. Druga stanowiła konsekwencję przeprowadzonego 23. czerwca 2016 r. referendum w Wielkiej Brytanii – toczący się do tej pory proces negocjacji w sprawie tzw. Brexitu. Każdy z tych przypadków jest inny, zarówno ze względu na przyczynę, jak i potencjalne konsekwencje. Opuszczenie strefy euro przez kraj posługujący się wspólną walutą, zgodnie z Traktatem o Unii Europejskiej (2009), jest jednoznaczne z opuszczeniem Unii Europejskiej. Klauzula wyjścia (Art. 50 Traktatu Lizbońskiego z 2009 r.) dotycząca uporządkowanego wyjścia z UE pozostawia pod znakiem zapytania możliwość pozostania w Unii Europejskiej po opuszczeniu strefy euro. Strefa euro jest podzbiorem UE i stanowi to podstawę do wnioskowania, że opuszczenie jednej prowadzi automatycznie do opuszczenia

drugiej (Athanassiou, 2009). Jednakże powrót do własnej waluty generuje dodatkowe trudności formalne, jak również konsekwencje dla gospodarki, m.in. możliwą dewaluację nowej waluty czy refundację środków przekazanych przez krajowy bank centralny do Europejskiego Banku Centralnego.

Warto podkreślić, że analizy prawne wyjścia dotyczą wyłącznie nieuporządkowanego wyjścia, ponieważ wyjście uporządkowane jest zawsze możliwe (Art. 54 Konwencji Wiedeńskiej), zaś ich przebieg może być różny. Ponadto, zasady wyjścia opisane w Traktacie Lizbońskim wydają się odpowiednie do sytuacji kiedy jedno bądź dwa państwa członkowskie chcą opuścić wspólnotę, nie dla przypadku masowego wyjścia. Zasady te nie zawierają jednak żadnych szczegółowych wymogów dotyczących wyjścia kraju należącego do strefy euro. Rozróżnienie powinno być sformułowane pomiędzy wyjściem dobrowolnym a przymusowym. Przymusowe opuszczenie UE niesłoby za sobą wyzwania natury prawnej i mogłoby stać w sprzeczności z wymogiem jednomyślności w podejmowaniu decyzji wynikającej z poprawki w Traktacie o Unii Europejskiej (Art. 48).

Skutki dekompozycji Unii Europejskiej są trudne do oszacowania ze względu na swoją wielowątkowość oraz złożoność. Po pierwsze, obecnie należy uznać takie zdarzenie za teoretyczne, gdyż trudno znaleźć w historii gospodarczej przykład stanowiący podstawę do badań empirycznych. Po drugie, konsekwencje dla kraju opuszczającego wspólnotę będą inne od tych dla krajów pozostających w Unii Europejskiej. Dodatkowo, zróżnicowanie może mieć także miejsce w ramach krajów strefy euro oraz poza nią. Po trzecie, potencjalne skutki dekompozycji Unii Europejskiej są silnie uzależnione od scenariusza, w ramach którego dojdzie do opuszczenia Unii Europejskiej przez państwo członkowskie. Ze względu na brak doświadczeń w tym zakresie, trudno wskazać wszystkie możliwe warianty takiego rozwiązania.

W literaturze występują trzy główne nurty w zakresie ilościowej analizy skutków dekompozycji Unii Europejskiej. Pierwszy z nich koncentruje się na próbie empirycznego prognozowania skutków opuszczenia Unii Europejskiej przez państwo członkowskie, wyrażonych np. w zmianie tempa wzrostu gospodarczego w krótkim lub średnim okresie do maksymalnie -2,21 % w 2030 r. (Open Europe, 2018) czy zmianie konsumpcji od -0,93% do -2,76% (Felbermayr et al., 2018; Dhingra et al., 2017). Analizy te głównie dotyczą Brexitu, którego przebieg może nastąpić w ramach trzech alternatywnych scenariuszy:

1. *Wielka Brytania będzie nadal należeć do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EEA),*

2. *Wielka Brytania będzie powiązana z UE umową o wolnym handlu (FTA),*
3. *Wymiana handlowa między Wielką Brytanią a UE będzie się odbywała na zasadach określonych przez Światową Organizację Handlu (WTO).*

Ostatnie publikacje zawierają także zmiany polityczne w Wielkiej Brytanii i prezentują alternatywne skutki wyjścia z UE pod rządami poszczególnych premierów, tj. Theresy May albo Borisa Johnsona, wskazując na większe straty pod przywództwem Johnsona (Dhingra i Sampson, 2019).

Drugi nurt charakteryzuje się podejściem teoretycznym do modelowania skutków opuszczania unii handlowych czy walutowych przez kraje członkowskie. W tym nurcie wykorzystuje się modele teorii gier, aby wziąć pod uwagę współzależność pomiędzy gospodarkami krajów, które zawierają lub rozwiązują takie porozumienia. Modele te są z reguły uproszczone – koncentrują się na wybranych aspektach działalności gospodarczej. Przykładem pracy w tym nurcie może być artykuł Fahrholza i Wójcika (Fahrholz i Wójcik, 2012), w którym zbadano potencjalne skutki opuszczenia przez wybrany kraj unii walutowej w sytuacji występowania zasad wyjścia tzw. *exit rules* oraz bez nich. Reguły te mogą przysłużyć się utrzymaniu stabilności strefy euro oraz ograniczać negatywne konsekwencje wynikające z problemów fiskalnych kraju opuszczającego dla krajów pozostających w strefie euro.

Trzeci nurt literatury poświęconej potencjalnym skutkom opuszczenia Unii zajmuje się badaniem wpływu dekompozycji Unii Europejskiej na procedury oraz stanowienie prawa, tj. wyniki głosowań w instytucjach unijnych wg różnych schematów, w tym budowania mniejszości blokującej. Zmiana liczebności Unii Europejskiej wpływa na rozkład siły głosów zarówno z perspektywy poszczególnych państw członkowskich, jak i potencjalnych koalicji (Kóczy, 2012; Kóczy, 2016; Szczypińska, 2018).

Niniejsza praca doktorska stanowi wkład do literatury w zakresie trzech omówionych nurtów, w szczególności rozszerzenia dotychczasowych rozważań na temat konwergencji w Unii Europejskiej, której niespełnienie może stanowić ważną przyczynę nasilania skutków szoków asymetrycznych lub wręcz prowadzić do dekompozycji wspólnoty. Analiza rozkładu siły głosów w Radzie Unii Europejskiej zostanie rozszerzona o potencjalne koalicje państw członkowskich reprezentujących zróżnicowane interesy w wybranych obszarach (m.in. w zakresie budżetu UE lub egzekwowalności zasad obowiązujących w UE) oraz prognozowane wartości siły głosów państw członkowskich w oparciu o najnowszy Raport Grupy Roboczej ds. Starzenia się Ludności (Komisja Europejska, 2018). Ponadto,

przeprowadzona zostanie analiza skutków wystąpienia państwa członkowskiego z Unii Europejskiej w oparciu o modele oligopolu, które do tej pory nie były (w pełni) wykorzystywane w tym obszarze badawczym.

Dotychczasowa literatura naukowa wskazuje na to, że stabilność międzynarodowych porozumień handlowych i walutowych można analizować w kontekście modeli oligopolu. Modele takie w literaturze poświęconej analizie wymiany handlowej stanowią ważny nurt rozwijany już od początku lat 80. (Head i Spencer, 2017). Pozwalają one odpowiedzieć na pytanie dlaczego państwa dążą do wspólnej polityki handlowej, dlaczego podpisują umowy o wolnym handlu i co determinuje zakres liberalizacji handlu. Po okresie, gdy w teorii handlu międzynarodowego dominowały modele konkurencji monopolistycznej badacze z tej dziedziny ponownie zwrócili zainteresowanie w stronę oligopoli, gdyż w tego typu modelach lepiej można odzwierciedlić rolę dużych firm, ich interakcji oraz barier wejścia, które tworzą, co pozwala bardziej wiarygodnie opisywać konkurencję na rynkach w kontekście powszechnie występującej globalizacji (Neary, 2010). Obecnie uważa się, że współczesne struktury rynkowe są hybrydą oligopolu i konkurencji monopolistycznej (Hottman et al., 2016). Wykorzystanie modeli oligopolu w handlu międzynarodowym, dzięki pokonaniu trudności związanych z uwzględnieniem heterogenicznych firm w modelach równowagi ogólnej, pozwala na analizy bardziej zaawansowane niż te dotyczące wyłącznie ceł i subwencji, jak miało to miejsce wcześniej (lata 80.) Możliwe jest także analizowanie zerowych przepływów handlowych oraz przenoszenia kosztów (*pass-through*) i ich wpływu na ogólne korzyści z handlu.

W obszarze modeli oligopolu można wyróżnić modele porozumień pomiędzy firmami, tzw. karteli. W podobny sposób można analizować porozumienia pomiędzy państwami – czy to dotyczące wymiany handlowej, czy też wspólnej waluty. Przystąpienie do takiego porozumienia oraz jego wypowiedzenie wywiera wpływ zarówno na kraj, który podejmuje tę decyzję, jak i na pozostałych uczestników porozumienia oraz na kraje pozostające poza umową. Modele oligopolu dzięki wykorzystaniu narzędzi teorii gier pozwalają badać skutki dla wszystkich wymienionych uczestników rynku oraz formułować m.in. warunki wewnętrznej i zewnętrznej stabilności porozumień. Niektóre obszary polityki handlowej wciąż nie zostały jednak wyczerpująco opisane w literaturze, jak np. konsekwencje opuszczenia NAFTA przez Stany Zjednoczone czy dekompozycja Unii Europejskiej.

Modele oligopolu pozwalają ponadto na porównanie alternatywnych form wymiany handlowej, w tym tych wykorzystywanych w ramach Unii Europejskiej oraz potencjalnych wariantów współpracy po opuszczeniu UE przez państwo członkowskie, czyli unii celnej lub

(preferencyjnej) umowy o wolnym handlu. Warianty te można analizować w odniesieniu do alternatywy w postaci wolnego handlu (na zasadach określonych przez WTO) oraz weryfikować stabilność poszczególnych rozwiązań (Soegaard, 2014). Podobne modele można zastosować w sytuacji rynków posługujących się różnymi walutami, kiedy zmiana kursu walutowego wpływa na korzyści z wymiany handlowej (Kirman i Philips, 1996). Takie podejście umożliwia analizę skutków wyjścia z UE państwa członkowskiego, które należy do strefy euro i będzie musiało powrócić do swojej waluty.

Podsumowanie doświadczeń z ponad 25 lat funkcjonowania Unii Europejskiej, w tym utworzenie wspólnej waluty, pokonanie poważnego kryzysu gospodarczego, przeprowadzanie reform instytucjonalnych oraz inicjatywy zmierzające do zmniejszenia liczebności wspólnoty, która dotychczas koncentrowała się na jej zwiększaniu, stanowi bardzo interesujący obszar badawczy. Jego aspekty mogą być przeanalizowane przy zastosowaniu metod ilościowych, zarówno empirycznych jak i teoretycznych. W literaturze brakuje zaś wielowątkowych analiz przyczyn i konsekwencji ewolucji w funkcjonowaniu Unii Europejskiej, zwłaszcza zawierających najbardziej aktualne wydarzenia. Dzięki uwzględnieniu licznych aspektów oraz zastosowaniu narzędzi ilościowych, niniejsze badanie pozwoli wypełnić tę lukę badawczą.

3. Hipotezy pracy badawczej i metody ich weryfikacji

W ramach rozprawy doktorskiej sformułowano dwie hipotezy główne:

1. *Członkostwo w strefie euro nie doprowadziło do zwiększenia poziomu konwergencji nominalnej i realnej wszystkich państw członkowskich.*
2. *Wyjście państwa członkowskiego z UE generuje negatywne konsekwencje dla tego kraju.*
3. *Wyjście dużego państwa członkowskiego z UE, np. Wielkiej Brytanii, pozytywnie wpływa na siłę głosu dużych krajów pozostających w UE oraz negatywnie na małe państwa członkowskie.*

Do pierwszej głównej hipotezy badawczej sformułowano także hipotezy pomocnicze:

- 1a. *Nie wszystkie państwa członkowskie wypełniają kryteria konwergencji nominalnej po przyjęciu wspólnej waluty.*

1b. Przystąpienie do strefy euro nie przyspieszyło procesu konwergencji realnej w przypadku wszystkich państw członkowskich.

Weryfikacja pierwszej hipotezy rozprawy opiera się na analizie danych statystycznych z Eurostatu celem oceny wypełniania kryteriów konwergencji nominalnej przez państwa członkowskie UE. Sprawdzono wypełnienie kryterium stóp procentowych, inflacji oraz fiskalne. Dodatkowo, w ramach analizy konwergencji realnej, przeprowadzono analizę skorelowania komponentów cyklicznych PKB, wartości dodanej w przemyśle, usługach, konsumpcji prywatnej, eksportu oraz inwestycji krajów UE w oparciu o dane kwartalne od 2004 r. Podobieństwo struktur gospodarek zmierzono za pomocą indeksu Krugmana i porównano w latach 2004-2018. A konwergencja poziomu dochodu przanalizowano za pomocą porównania dochodu *per capita* w poszczególnych państwach członkowskich na przełomie lat 2004-2018.

Dwie pozostałe hipotezy badawcze zostały poddane weryfikacji w dwóch aspektach. Po pierwsze, przeprowadzono analizę modeli oligopolu w różnych wariantach, tj. wymiany handlowej w ramach unii celnej, wymiany handlowej w oparciu o preferencyjną umowę o wolnym handlu oraz w warunkach określonych przez WTO. Dodatkowo, analiza została poszerzona o konsekwencje wynikające ze zmiany kursu walutowego, które pozwolą zidentyfikować skutki opuszczenia UE przez państwo członkowskie posługujące się dotychczas wspólną walutą.

Po drugie, wykorzystano indeks siły Banzhafa (Banzhaf, 1965), który umożliwił wyznaczenie siły głosu w Radzie Unii Europejskiej państw członkowskich w obecnym składzie oraz porównanie ze stanem po jej dekompozycji. Analizie poddano także siły głosu potencjalnych koalicji tworzonych przez państwa członkowskie, reprezentujące różne grupy interesów w poszczególnych głosowaniach, np. w zakresie budżetu UE lub egzekwowalności zasad obowiązujących w UE. Dodatkowo, dzięki wykorzystaniu prognoz Grupy Roboczej ds. Starzenia się Ludności, powstały prognozy siły głosu państw członkowskich w roku 2030.

4. Wnioski i konkluzje

Wieloetapowa analiza pozwoliła przyjąć przedstawione hipotezy badawcze. Kryteria konwergencji nominalnej z Maastricht miały doprowadzić także do zwiększenia poziomu konwergencji realnej w strefie euro. Trwała konwergencja nominalna i realna odgrywa

kluczową rolę w procesie integracji walutowej, zwłaszcza z punktu widzenia efektywności polityki pieniężnej dla poszczególnych państw członkowskich strefy euro. Oczekiwania te się jednak nie ziściły.

Z jednej strony, obserwuje się synchronizację cykli koniunkturalnych, a poziom korelacji komponentów cyklicznych stale wzrasta, co niewątpliwie jest korzystne w kontekście wspólnej polityki pieniężnej. Z drugiej strony zaś, pierwsze 20 lat funkcjonowania strefy euro oraz kryzys finansowy unaocznili nominalną i realną (w zakresie struktur gospodarek) dywergencję pomiędzy krajami wspólnego obszaru walutowego. Kraje strefy euro nie były monitorowane pod względem wypełniania kryteriów z Maastricht po przyjęciu euro, a struktury ich gospodarek są nadal różne. Hipoteza endogeniczności optymalnych obszarów walutowych zakładająca, że nawet w krajach mających trudności w wypełnianiu kryteriów konwergencji nominalnej przed przyjęciem euro, dojdzie do większej konwergencji realnej w szybszym tempie po wstąpieniu do unii walutowej, okazała się nieprawdziwa.

Wyniki analizy wskazują, że wysoki poziom konwergencji, do którego dążą gospodarki doganiające, nie jest wystarczający do osiągnięcia stabilności makroekonomicznej. Nawet w krajach charakteryzujących się wysokim stopniem konwergencji występują nierównowagi makroekonomiczne.

Ze względu na obowiązek państw członkowskich do przestrzegania procedur UE, dostępny zakres narzędzi dostosowawczych do szoków gospodarczych może doprowadzić do pogorszenia stabilności makroekonomicznej. Dlatego powinno się rozważyć łączne analizowanie przebiegu procedur, ponieważ wymogi w nich zawarte mogą stać ze sobą w sprzeczności i prowadzić do niekorzystnych konsekwencji, np. nierównowag makroekonomicznych.

Warto również podkreślić, że korzystanie z możliwości, przed którymi stoją kraje strefy euro, zależy także od prawidłowo funkcjonującej gospodarki krajowej, zwłaszcza w zakresie rynku pracy i produktów, konkurencyjności oraz polityki makroostrożnościowej. Przeprowadzanie reform strukturalnych oraz ich rezultaty były widoczne zwłaszcza w okresie zawirowań finansowych w Europie. Dlatego kraje z derogacją powinny wyciągnąć wnioski z doświadczeń państw członkowskich strefy euro i wziąć pod uwagę w trakcie procesu przygotowań do przyjęcia wspólnej waluty fakt, że trwała konwergencja nominalna i realna jest niewystarczająca, aby w pełni korzystać z członkostwa w strefie euro.

Dekompozycja UE stanowi rewolucyjny ruch, u którego podstaw leżą wątpliwości związane z wartością integracji europejskiej oraz korzyści wynikających z członkostwa w UE. Analiza kosztów i korzyści tego zjawiska powinna być kompleksowa ze względu na

fakt, że opuszczenie wspólnoty wiąże się ze zmianami praktycznie w każdym aspekcie funkcjonowania państwa oraz życia obywateli. W tej pracy skoncentrowano się na funkcji dobrobytu oraz rozkładzie siły głosów, ponieważ mogą być one skwantyfikowane, ale istnieje także wiele innych obszarów trudnych do zmierzenia, dotkniętych decyzją o opuszczeniu Wspólnoty, np. regulacje dotyczące żywności i leków czy bezpieczeństwa.

Z punktu widzenia zmiany dobrobytu wynikającego z dekompozycji UE, kraj opuszczający odnotuje jego spadek bez względu na scenariusz wyjścia, tj. wyjście twarde albo uporządkowane (w oparciu o model oligopolu). Umowa o wolnym handlu z resztą świata zamiast UE może być korzystna dla kraju wychodzącego, jeśli rynek ten jest większy, a taryfy i koszty firm wyższe niż w UE. Dodatkowo, koszty transportu pomiędzy krajem opuszczającym UE a resztą świata powinny być równe zero, albo przynajmniej niższe niż koszty transportu w UE, aby to rozwiązanie przynosiło korzyści dla kraju opuszczającego UE. Ostatni warunek jest praktycznie niemożliwy do spełnienia ze względu na mniejsze odległości wewnątrz UE w porównaniu do reszty świata. Rozwiązanie polegające na wolnym handlu wewnątrz UE oraz z resztą świata byłoby najbardziej korzystne dla kraju opuszczającego UE, ale biorąc pod uwagę wielkość rynku wewnętrznego UE oraz liczbę krajów, które podpisały umowę o wolnym handlu z UE, ta propozycja w znacznym stopniu przypomina koncept Unii Europejskiej.

Z perspektywy UE, twarde wyjście państwa członkowskiego może przynieść ambiwalentne rezultaty, ale ze względu na relatywnie duży rynek wewnętrzny i eksportowy, może doprowadzić do wzrostu dobrobytu. Wyjście uporządkowane także prowadzi do większego dobrobytu wewnątrz UE. Wnioski te zmieniają optykę siły przetargowej UE w procesie negocjacyjnym.

Reszta świata może zdobyć przewagę konkurencyjną, jeśli koszty wymiany handlowej pomiędzy krajem opuszczającym a UE wzrosną w obu analizowanych scenariuszach, co doprowadzi do poprawy dobrobytu. Zatem skutki dekompozycji UE wpływają znacząco na resztę świata i mogą zmienić światowy rozkład wpływów handlowych.

W przypadku gdy opuszczenie UE wiąże się także z powrotem do własnej waluty, powyższe wnioski zyskują na sile ze względu na wpływ kursu walutowego na dobrobyt. Wpływ kursu walutowego znajdzie swoje odzwierciedlenie w elastyczności cenowej, która ze względu na strategiczną substytucyjność oraz niecałkowite przenoszenie kosztów może być uproszczona do postaci funkcji liczby względnej firm na poszczególnych rynkach. Dla krajów doświadczających deprecjacji elastyczność cenowa jest w przedziale od zera do jeden, natomiast w przypadku aprecjacji elastyczność cenowa jest ujemna.

W przypadku deprecjacji własnej waluty kraju opuszczającego, który jest importerm netto, następuje pogorszenie dobrobytu na skutek jednoczesnego obniżenia dobrobytu krajowego i zysków z eksportu. Jeśli kraj opuszczający jest eksporterem netto, deprecjacja waluty obniża dobrobyt krajowy, ale może wpłynąć na poprawę zysków z eksportu. Zależy to jednak od importochłonności eksportu – jeśli jest ona wysoka, to zyski z eksportu niekoniecznie wzrosną w wyniku deprecjacji własnej waluty. Zatem całkowite koszty opuszczenia UE mogą być wyższe w przypadku kraju należącego do strefy euro, zwłaszcza w krótkim okresie.

Aprecjacja własnej waluty kraju opuszczającego UE może negatywnie wpłynąć na wysokość zysków z eksportu, ale ogólny poziom dobrobytu może ulec poprawie ze względu na wzrost dobrobytu wewnętrznego. Taki scenariusz mógłby być korzystny dla kraju opuszczającego Wspólnotę w przypadku niezadowolającego stanu gospodarki strefy euro. Jednakże, nadal pozostaje konieczność negocjowania umów handlowych z UE i resztą świata w celu zapewnienia potencjalnych korzyści.

Analiza rozkładu siły głosów po dekompozycji UE na przykładzie Brexitu wskazuje na jego duży wpływ na politykę europejską oraz siłę głosu poszczególnych państw członkowskich pozostających w UE. W oparciu o wartości Indeksu Banzhafa można zauważyć, że Brexit prowadzi do zmiany rozkładu siły głosów pomiędzy członkami Rady. Duże kraje zyskują na sile głosu zarówno w obu analizowanych latach, tj. 2018 i 2030. Największa siła głosu przypada Niemcom, Francji, Włochom, Hiszpanii i Polsce, dla której przyrost siły głosu jest największy, co przekłada się na 29% udział, jeśli Wielka Brytania opuściłaby UE w 2018. Na skutek Brexitu liczba koalicji, w których udział małych krajów mógłby przekształcić je w koalicje wygrywające maleje, zatem małe kraje relatywnie tracą na sile głosu.

Poza tym, Brexit wpływa na rozkład siły głosów pomiędzy potencjalnymi koalicjami budowanymi przez państwa członkowskie. Zmiany te mogą mieć wpływ na politykę UE. Kraje strefy euro mogłyby przyjąć każdą propozycję bez względu na Brexit. Jednak opuszczenie UE przez Wielką Brytanię wpływa negatywnie na możliwość stworzenia przez kraje z derogacją mniejszości blokującej. Siła głosów tej grupy krajów byłaby mniejsza, ponieważ potrzebowałyby one większej liczby krajów popierających ich stanowisko, aby móc zablokować dowolną propozycję.

W kontekście stabilności makroekonomicznej, Brexit może doprowadzić do zmniejszenia siły głosów krajów, w których nie stwierdzono występowania nierównowag makroekonomicznych. Zmiana ta może doprowadzić do nieprzyjęcia regulacji nakładających

dodatkowe sankcje za niewprowadzanie reform strukturalnych mających na celu poprawę stabilności makroekonomicznej czy też decyzji w zakresie procedur zaburzenia równowagi makroekonomicznej.

Dodatkowo, Brexit może wpływać na siłę głosów koalicji płatników netto oraz beneficjentów netto. Wielka Brytania jest płatnikiem netto, zatem po opuszczeniu UE koalicja beneficjentów netto zyskuje na sile w kontekście stworzenia mniejszości blokującej, ale grupa płatników netto pozostaje na tyle silna, by także zablokować dowolne propozycje. Brexit może wpłynąć zatem na proces decyzyjny w zakresie budżetu UE, zwłaszcza funduszy unijnych. Beneficjenci netto będą w stanie zablokować propozycje podziału funduszy, co wcześniej było niemożliwe.

W przypadku podziału na koalicje z perspektywy podejścia do przestrzegania procedur, sceptycy odgrywają kluczową rolę w procesie decyzyjnym, ale nie mogą samodzielnie podjąć żadnej decyzji i Brexit tego nie zmienia. Jednakże ze względu na ich największą siłę głosu, decyzje dotyczące surowości zasad panujących w UE będą podejmowane pod silnym wpływem sceptyków, w tym, np. decyzje dotyczące sankcji w procedurze nadmiernego deficytu. Opuszczenie UE przez Wielką Brytanię znacząco wpływa na proces decyzyjny w UE, zatem ten aspekt dekompozycji UE powinien być uwzględniony w analizie kosztów i korzyści wynikający z Brexitu.

Wielowymiarowa analiza zaprezentowana w pracy doktorskiej dostarcza argumentów popierających hipotezy wskazujące, że *(i) członkostwo w strefie euro nie doprowadziło do zwiększenia poziomu konwergencji nominalnej i realnej wszystkich państw członkowskich, (ii) wyjście państwa członkowskiego z UE generuje negatywne konsekwencje dla tego kraju, (iii) wyjście dużego państwa członkowskiego z UE, np. Wielkiej Brytanii, pozytywnie wpływa na siłę głosu dużych krajów pozostających w UE oraz negatywnie na małe państwa członkowskie*. Wnioski te mogą być wykorzystane w procesie kształtowania i reformowania Unii Europejskiej w kontekście jej stabilności oraz działań niezbędnych do zatrzymania inicjatyw dezintegrujących.

Bibliografia

- Athanassiou, P. (2009). Withdrawal and expulsion from the EU and EMU. *ECB Legal Working Paper Series*(10/December 2009).
- Banzhaf, J. F. (1965). Weighted voting doesn't work. *Rutgers Law Review*, 19, pp. 317-343.
- Czarny, B. (2000). Wzrost gospodarczy. *Bank i Kredyt*, 32(11), pp. 34-47.
- Dhingra, S., & et al. (2017). The Costs and Benefits of Leaving the EU: Trade Effects. *CEP Discussion Papers*(1478).
- Dhingra, S., & Sampson, T. (2019). *Brexit Economics*. Centre for Economic Performance.
- Draghi, M. (2018, May). Risk - reducing and risk - sharing in our Monetary Union.
- Fahrholz, C., & Wójcik, C. (2012). The Eurozone Needs Exit Rules. *Journal of Banking and Finance*, 37(11), pp. 4665-4674.
- Felbermayr, G., & et al. (2018). Quantifying Brexit. From Ex Post to Ex Ante Using Structural Gravity. *ZESife Working Papers Series*(7357).
- Frankel, J. A., & Rose, A. K. (1996). The endogeneity of the optimum currency area criteria. *National Bureau of Economic Research, Inc.*(NBER Working Papers 5700).
- Frankel, J. A., & Rose, A. K. (1997). Is EMU more justifiable ex-post than ex-ante? *European Economic Review*, 41(3), pp. 753-760.
- Frankel, J. A., & Rose, A. K. (2000). Estimating the effect of currency unions on trade and output. *National Bureau of Economic Research, Inc.*(NBER Working Papers 857).
- Gerschenkron, A. (1962). *Economic Backwardness in Historical Perspective*. Cambridge: Harvard University Press.
- Head, K., & Spencer, B. J. (2017). Oligopoly in International Trade: Rise, Fall and Resurgence. *National Bureau of Economic Research, Inc.*(NBER Working Papers 23720).
- Hottman, C. J., & et al. (2016). Quantifying the sources of firm heterogeneity. *The Quarterly Journal of Economics*, 131(3), pp. 1291-1364.
- Juncker, J. C., Tusk, D., Dijsselbloem, J., Draghi, M., & Schulz, M. (2015). *Completing Europe's Economic and Monetary Union*. European Commission.
- Kenen, P. (1969). The theory of optimum currency areas: An eclectic view. In R. A. Mundell, & A. K. Swoboda, *Monetary Problems in the International Economy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kirman, A., & Philips, L. (1996). Exchange-rate Pass-through and Market Structure. *Journal of Economics*, 64(2), pp. 129-154.
- Komisja Europejska. (2018). *The 2018 Ageing Report. Economic & Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2016-2070)*. Institutional Paper 079.
- Kóczy, L. A. (2012). Beyond Lisbon: Demographic Trends and Voting Power in the European Union Council of Ministers. *Mathematical Social Sciences*, 63, pp. 152-158.

- Kóczy, L. A. (2016). How Brexit Affects European Union Power Distribution. Retrieved from <https://ssrn.com/abstract=2781666> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2781666>
- Krugman, P. (1991). *Geography and trade*. Cambridge: MIT Press.
- McKinnon, R. (1963). Optimum currency areas. *American Economic Review*, 53(4), pp. 717-725.
- Ministerstwo Finansów. (2016). *Monitor konwergencji z Unią Gospodarczą i Walutową*.
- Mundell, R. A. (1961). A theory of optimum currency areas. *American Economic Review*, 51(4).
- Neary, J. P. (2010). Two and a half theories of trade. *The World Economy*, 33(1), pp. 1-19.
- Open Europe. (2018). *No Deal Brexit*.
- Soegaard, C. (2014). An Oligopolistic Theory of Regional Trade Agreements. *54th Congress of the European Regional Science Association: "Regional development & globalisation: Best practices"*. St. Petersburg, Russia: European Regional Science Association, Louvain-la-Neuve.
- Szczypińska, A. (2015). Real convergence vs. macroeconomic imbalances in the EU. *Collegium of Economic Analysis Annals*, 39, pp. 71-86.
- Szczypińska, A. (2018). Who gains more power in the EU after Brexit? *Czech Journal of Economics and Finance*, 68(1), pp. 18-33.
- Torój, A. (2017). Managing external macroeconomic imbalances in the EU: the welfare costs of scoreboards-based constraints. *Economic Modelling*, 61, pp. 293-311.

Agnieszka Szczypińska

